

Dünya’da ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadınlarda Sağlığa ve Spora Yansması

Özlem ŞAHAN, Şahide AKBULUT¹

ORİJİNAL ARAŞTIRMA

Öz

¹ Batman Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Batman/Türkiye

Günümüzde insan haklarının vazgeçilmez bir hak olarak algılandığı ülkelerde, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, artık insan haklarının bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kadınların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katılımını sağlayacak tüm haklardan erkeklerle eşit şekilde yararlanmaları gerektiği kabul edilmektedir. Bu anlayış, uluslararası insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde, ülkelerin yasalarında yer almasına rağmen, kadınlar için hala, ülkelerinin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun hayatın temel alanları olan eğitim, sağlık, çalışma hayatı, siyaset, spor ve karar alma mekanizmalarına katılım açısından fırsat eşitliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin engellenmesinde ve var olan etkilerinin ortadan kaldırılmasında temel hedef hiç kimsenin dezavantajlı olmadığı, herkesin eşit olduğu toplum yapısına ulaşmak olmalıdır. Bunun içinde kadınların toplumsal statüsünü artırıcı girişimlerde bulunulması ve kadın haklarının “sözde” kalmayan yasalarla güvence altına alınması ve korunması önemlidir. Bu çalışmanın amacı; Dünya’da ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlarda güncel durumunu inceleyerek sağlığa ve spora yansması değerlendirmektir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadın Sağlığı, Spor

Sorumlu Yazar:

Özlem ŞAHAN

Orcid ID: 0000-0002-3340-3186

Gender Inequality in Turkey and the World of Women's Health and Fitness Reflection

Abstract

In countries where human rights are perceived as an indispensable right today, equality of women with men is now considered as a requirement of human rights. In addition, it is accepted that women should benefit from all rights that will ensure their participation in political, social, cultural and economic life with men. This understanding is in international human rights documents, international conventions, despite being included in the laws of countries, education, health, work life, which are still the basic areas of life for women regardless of their country's level of development, it is seen that equal opportunity cannot be achieved in terms of participation in politics, sports and decision making mechanisms. The main goal in preventing gender inequality and eliminating its existing effects should be to reach the social structure where nobody is disadvantaged and everyone is equal. In this regard, attempts to increase women's social status and it is important to protect and protect women's rights with laws that are not “supposed”. The purpose of this study; By examining the current state of gender inequality in women in the world and Turkey it is to evaluate the reflection of health and sports.

Keywords: Gender, Women’s Health, Sport

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:
17.06.2020

Kabul Tarihi:
22.06.2020

Online Yayın Tarihi:
28.06.2020

Doi: 10.38021/asbid.754161

Giriş

Cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak mevcut biyolojik özellikleri olarak tanımlanırken toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eder (Akın 2007). Toplumsal cinsiyet eşitsizlik kavramı ise toplumun kadın ve erkeğe ilişkin algıları, düşünceleri, görüşleri ve bireylerden nasıl davranmaları gerektiği şeklindeki beklentilerini içerir. Başka bir deyişle “ayrımcı, eşitsiz, baskıya dayalı bir toplumsal düzenin adıdır” (Savran 2005). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınları siyasi, sosyo-kültürel, medeni ve ekonomik alanlarda insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engellemekte veya ortadan kaldırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çoğu değiştirilebilir ve iyileştirilebilir niteliktedir (Palencia ve ark. 2014).

Dünya’da ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi

Dünya’da ve Türkiye’de sağlık doğuştan gelen bir haktır. Bu nedenle de insan olmanın getirdiği, temel haklardan birisi olarak sağlık hizmeti hiçbir ayırım gözetmeksizin, erişilebilir ve herkese eşit biçimde en üst düzeyde sunulmalıdır (Akın ve Aslan 1998). Ancak dünyanın pek çok ülkesinde kadınların statülerinin düşük olması, kendi yaşamı ve üreme yeteneği üzerinde sınırlı bir güç ve karar verme yetkisine sahip olması, ayrımcı toplumsal uygulamalar gibi nedenlerle kadınlar sağlık hizmetlerine erişememekte hatta sağlık hizmeti alma hakkını kullanamamaktadırlar (Aslan 2001).

Halk sağlığı ile ilgili daha önce yapılmış birçok çalışma, demografi ve diğer disiplinler, üreme sağlığı hizmetlerinin kadınlar tarafından kullanılmasının, kadınların refahları için önemli olan konularda sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimini, hareket özgürlüğünü ve karar verme gücünü etkileyen tesislerin ve cinsiyet eşitsizliklerinin kullanılabilirliğinin bir işlevi olduğunu göstermektedir (Adjiwanou ve LeGrand 2014; Mumtaz ve Salway 2007). İnsan refahının birçok göstergesindeki cinsiyet eşitsizliği birçok ülkede azalmış olsa da (Dorius ve Firebaugh 2010), toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdüren sosyal ve kültürel yapılar Zambiya’da (Bajaj 2009) ve birçok Sahra altı Afrika ülkesinde (UNDP 2014) hala yaygındır. Son zamanlarda yapılan bir inceleme de ise İskandinav ülkelerinde kadınların sosyoekonomik konumunun daha iyi olduğu ve sağlıkta cinsiyet eşitsizliğinin daha az olduğu, ancak daha ileri çalışmalara ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır (Borrell ve ark., 2014). Yapılan bazı çalışmalarda ise ülke düzeyinde cinsiyet eşitliğinin sağlıktaki cinsiyet eşitsizlikleri üzerindeki etkisi incelenmiştir (Dahlin ve H € ark € onen,

2013; Van de Velde ve ark., 2013; Van Tuyckom ve ark., 2013; Wells ve ark., 2012) ve cinsiyet politikalarının yönetiminin iyi olduğu ülkelerde kadınlarda daha iyi sağlık sonuçları ve sağlıkta cinsiyet eşitsizliklerinin düşük olduğu, geleneksel ve değişkenlik gösteren ülkelerde ise kadınların, erkeklere kıyasla olumsuz genel sağlık prevalansına daha fazla sahip olma eğiliminde olduğu ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu (UNHRC) Raporuna göre, “anne mortalite ve morbiditesi, cinsiyet eşitsizliğinin, ayrımcılığın, sağlık eşitsizliğinin ve kadınların insan haklarını güvence altına almamanın bir sonucudur”(UNHRC 2011). UNHRC’yi desteklemek için, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yüksek anne ölüm oranlarının sadece etkisiz sağlık sistemlerinden kaynaklanmadığını, aynı zamanda birçok kadının sağlık ve genel refah yönlerini etkileyen kararlara aktif katılımını engelleyen derin cinsiyet eşitsizliklerinin bir sonucu olduğunu belirtmiştir (WHO 2008). Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında yapılan Sağlık Arama Davranışı Araştırmasında ise anne ölüm nedenleri, en sık görülen ilk 5 kadın ölüm nedeni arasında yer almaktadır. Bu ölümlerin çoğu önlenabilir niteliktedir.

Toplumsal cinsiyet politikalarının yönetiminin kadın sağlığı veya sağlıktaki cinsiyet eşitsizlikleri üzerindeki etkisini araştıran çok az sayıda çalışma mevcuttur. Ülkemizde de Doğu ve güneydoğu bölgesinde yapılan bir araştırmaya göre kadınlar eşlerinden izin almadan hastaneye gidememekte, erkek doktorlara muayene olamamakta, aile planlaması ve bunun gibi birçok sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır. Ayrıca bu bölgede ki erkeklerin %60.2’si, “erkekler kadınlardan daha akıllıdır” ve %56.7’si “eşine itaat etmeyen kadını kocasının dövmeye hakkı vardır” yargısını onayladığı belirtilmektedir (Kıtiş ve Bilgici, 2007). Kahraman’ın (2010) kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmasında ise kadınların %65’i toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak için kadınların çalışması ya da eğitilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Şimşek’in (2011) yaptığı çalışmada ise kadınların üreme sağlığı sorunlarının erkeklerden çok daha fazla yaşadıkları belirtilmiş ve ülkemizde cinsiyete göre üremeye yönelik hastalık yükü oranının, kadınlarda % 36.6 iken, erkeklerde % 12.3 olduğu ifade edilmiştir. Kısaca sağlıkta cinsiyet eşitsizlikleri, güç, statü ve finansal kaynaklardaki eşitsizlikler (Arber ve Khlat, 2002) ile cinsiyetçi iş dağılımından kaynaklanmaktadır (Malmusi vd., 2012).

Dünya’da ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sporculara Etkisi

Toplumsal cinsiyet algısının ve rollerinin, toplumsal yaşamın her noktasında kendini gösterdiği veya hissettirdiği erkek egemen toplumsal yapı içinde kadın tam anlamıyla bir yer edinmemiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği spor alanında da önemli ölçüde kendini göstermiştir (Koca ve Demirhan 2005). McKinnon (1987) ve Young (1979)’a göre erkeğin gücü ve kadının zayıflığına yönelik biyolojik farklılığa dayanan söylemler ve bu söylemlerin normalleştirilmesi, erkeklik ve kadınlık imgelerinin bedenselleşmesi ve kadının bedenini yaralanabilir, hassas bir varlık olarak yaşamayı tercih etmesi - dayanıklılık ve kuvvet gerektiren fiziksel etkinlikleri yapmaktan alıkonulması yoluyla gerçekleşmektedir. Kadının sporda başka bir eşitsizlik nedeni olarak ise anatomisi gösterilmiş ve kadının sporu ancak eğlence amaçlı yapması anlayışı oluşmuştur.

Sağlık alanında olduğu gibi Türkiye’de de sporun toplumsal cinsiyet analizine ve kadının spordaki deneyimlerine ilişkin pek fazla veri bulmak mümkün değil. Son yıllarda bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, Dünya’da da sporun birçok alanında kadınlar değersizleştirilerek ve ya düşük ücret karşılığı çalıştırılarak kadınlar hâlâ ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Moawad 2019). Örneğin, bazı İspanyol basketbolcu ve futbolcu kadınlar hamileyken tazminat ödemedi sözleşmenin feshedilmesi riskiyle karşı karşıya kaldıklarını ve birçok oyuncunun, kariyerlerini kaybetmekten korktukları için bu baskıcı maddeyi şikayet etmeden sözleşmeleri kabul edip imzaladıklarını ifade etmişlerdir (Arribas, 2017). Ülkemizde ise sporun cinsiyetlendirilmesi, kadınların hangi sporu yapacaklarının kararında belirleyici olabilmektedir. Öztürk ve Koca’nın (2017) çalışmasında Ceyda’nın babasına göre, Ceyda’yı futbola değil de yüzmeye göndermesinin nedeni babasının futbolu kızlara uygun görmemesidir. Yine haber görselleri incelendiğinde erkek sporcu fotoğrafları, erkek bedeninin gücünü simgeleyen güçlü ve kaslı yapısıyla sunulurken kadın sporcuların fotoğrafları gazetelerin iç sayfalarında haberleştirilmiş olup birlikteliği ve uyumu temsil eden takım fotoğrafları arasından seçilmektedir (Büyükaşar 2016). Chalabaev ve ark. (2013) te yapmış olduğu çalışmada sporları kadınların katılımına uygun olup olmayan sporlar şeklinde sınıflandırmıştır. Boks, futbol, güreş, mücadele sporları gibi sporların erkeklere; aerobik, dans ve cimnastiğin kadınlara, basketbol, golf, tenis, yüzme gibi sporların her iki cinsiyet için uygun görüldüğünü belirtmiştir. Ülkemizde ise, kadın sporcular için cimnastik, plates, step-aerobik, voleybol, yüzme, buz pateni, tenis ve yürüyüş daha çok uygun görülürken; erkek sporcular için futbol, basketbol, boks, güreş ve halter gibi sporlar daha uygun görülmektedir (Koca ve Demirhan, 2005). Bütün bu düşüncelere rağmen

Dünya’da da Türkiye’de de kadın sporcu olmanın zorluğu ön plana çıkmış olsa da toplumsal kabulün kadın sporcuların başarısı ile birlikte toplumsal cinsiyet kalıp yargıların kırılmasında etkili olmuştur (Kavasoğlu ve Yaşar 2016). Bu düşünceler umut verici olsa da Matthews (2016) Olimpiyat Oyunlarına katılan kadın sayısının son 16 yılda iki katına çıkmasına rağmen, kadın sporcuların aldığı ödül parasının miktarının erkeklere sunulanın yarısı olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadını ötekileştirip ikinci plana itmektedir. Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel bir kavramdır, tarihseldir ve ideolojiktir. Ülkeyi yönetenlerin, siyasi partilerin, hukuk, eğitim ve sağlık alanında çalışanların, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının toplumun her kesimini içine alacak şekilde farkındalık yaratması son derece önemlidir. Daha eşit toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına sahip ülkelerin, hem ülke düzeyinde hem de eğitim düzeyi, istihdam durumu veya gelir gibi sağlığın bireysel sosyal belirleyicilerinin seviyesinin yükselmesiyle toplumsal cinsiyete duyarlı daha yüksek eşitlik sağlanabilir. Spor alanında da spor yöneticileri, antrenör, sporcu, hakem, beden eğitimi öğretmeni vb. gibi spor alanındaki tüm aktörlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önleyecek çözümler üretmesi ve toplumu bu konularda bilgilendirmesi hem spor camiasına hem de topluma büyük katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı Ve Sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2), 1-9.
- Akın, A., Aslan, D. (1998). Cumhuriyet ve Kadın, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 8(3-4), 5-10.
- Aslan, D. (2001). Kadının İnsan ve Sağlık Hakkı. *Aktüel Tıp Dergisi*, Kadın Sağlığı Özel Sayısı, 6(1), 1-3.
- Arber, S., Khat, M., 2002. Introduction to 'social and economic patterning of women's health in a changing world.'. *Soc. Sci. Med.* 54 (5), 643e647.
- Adjiwanou, V., and T. LeGrand. 2014. Gender inequality and the use of maternal healthcare services in rural sub-Saharan Africa. *Health & Place* 29:67–78. doi:10.1016/j.healthplace.2014.06.001.
- Dorius, S. F., and G. Firebaugh. 2010. Trends in global gender inequality. *Social Forces* 88(5):1941–68. doi:10.1353/sof.2010.0040.

- Dahlin, J., H€ark€onen, J., 2013. Cross-national differences in the gender gap in subjective health in Europe: does country-level gender equality matter? *Soc. Sci.Med.* 98, 24e28.
- United National Development Programme (UNDP). 2014. Human development report 2014. New York: Author.
- United Nations Human Rights Council (UNHRC). (2011). Practices in adopting a human rights-based approach to eliminate preventable maternal mortality and human rights. A/ HRC/18/27. New York: Author
- Borrell, C., Pal_encia, L., Muntaner, C., Urquia, M., Malmusi, D., O'Campo, P., 2014. Influence of macrosocial policies on women's health and gender inequalities in health. *Epidemiol. Rev.* 36 (1), 31e48.
- Mumtaz, Z., and S.M. Salway. 2007. Gender, pregnancy and the uptake of antenatal care services in Pakistan. *Sociology of Health & Illness* 29 (1):1–26. doi:10.1111/j.1467-9566.2007.00519.x.
- Malmusi, D., Artazcoz, L., Benach, J., Borrell, C., 2012. Perception or real illness? How chronic conditions contribute to gender inequalities in self-rated health. *Eur. J. Public Health* 22 (6), 781e786.
- Bajaj, M. 2009. Un/doing gender? A case study of school policy and practice in Zambia. *International Review of Education* 55 (5–6):483–502. doi:10.1007/s11159-009-9142-3.
- Van de Velde, S., Huijts, T., Bracke, P., Bambra, C., 2013. Macro-level gender equality and depression in men and women in Europe. *Sociol. Health Illn.* 35 (5), 682e698.
- Van Tuyckom, C., Van de Velde, S., Bracke, P., 2013. Does country-context matter? A cross-national analysis of gender and leisure time physical inactivity in Europe. *Eur. J. Public Health* 23 (3), 452e457.
- Wells, J.C., Marphatia, A.A., Cole, T.J., McCoy, D., 2012. Associations of economic and gender inequality with global obesity prevalence: understanding the female excess. *Soc. Sci. Med.* 75 (3), 482e490.
- World Health Organization (WHO). 2008. Health in Asia and the Pacific. New Delhi, India: Author.
- Sullivan, T. J. (2003); Introduction to social problems. Sixth Edition, Pearson Education, Boston.
- Kitiř, Y., ve Bilgici, S. ř. (2007). Bir aile içi şiddet olgusu: Sır tutma ilkesi ile şiddeti ihbar etme ykmllgi arasındaki etik ikilem. *Aile ve Toplum. Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3 (11), 7-13.
- şimşek H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın reme Sağlığına Etkisi: Türkiye rneđi. *DE Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- Kahraman SD. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüřlerinin Belirlenmesi. *DEUHYO ED* 2010, 3 (1), 30-35.

- Savran, G. (2005) “80’li Yılların Kampanyaları ve Özel Alanın Politikası (Sorunlar ve Sorular)” Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, Yay. Haz. Kum, B., Gülçiçek, F., Selek, P. ve diğerleri, İstanbul: Amargi Yayınları: 81-101.
- Moawad J (2019). Gender Inequality in Sports, Fair Play. *Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte*, vol. 13, p. 28-53
- Öztürk P, Koca C. Sporcu Ergen Kızların Spora Katılımının Sosyo-Ekolojik Model Ve Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı Bağlamında Analizi. *SPORMETRE*, 2017, 15 (3), 139-148
- Mehmet Büyükaşar. Türk Spor Basımında Cinsiyet Ayrımcılığı: Fotomaç ve Fanatik Gazeteleri Örneği. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 2016, 3(9): 53-76
- Chalabaev, A., Sarrazin, P., Fontayne, P., Boiché, J. ve Clément-Guillotin, C. (2013). The influence of sex stereotypes and gender roles on participation and performance in sport and exercise: Review and future directions, *Psychology of Sport and Exercise* 14, 136-144
- Koca C. ve Demirhan G. (2005). Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 16 (4), 200-228.
- Kavasoğlu İ, Yaşar M. Toplumsal Cinsiyet Normlarının Dışındaki Sporcular. *Hacettepe Journal of Sport Sciences* 2016, 27 (3), 118–132
- Young, I. (1979) “The exclusion of women from sport: Conceptual and existential dimensions”, *Philosophy in Context*, 9, 44-53.
- McKinnon, C. (1987) *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Harvard University Press, Cambridge.
- Arribas, C. (2017) Why female athletes in Spain are banned from getting pregnant. *El Pais*, 27 March. Available at: http://elpais.com/elpais/2017/03/27/inenglish/1490613973_221448.html
- Palencia L, Malmusi D, Moortel DD, Artazcoz L, Backhans M, Vanroelen C, Borrell C. The influence of gender equality policies on gender inequalities in health in Europe. *Social Science & Medicine* 117 (2014) 25e33.
- Matthews R.J. H. *Memorable Messages in Professional Female Athletes*. Arizona State University, A Thesis Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Arts, 2016